

Συνέντευξη με τη νεοσύστατη εκδοτική ομάδα Ωκυτόκια: Σκέψεις με αφορμή τον «Άνθρωπο που έζησε υπογείως» το πρώτο τους μυθιστόρημα

Επιμέλεια Συνέντευξης: Αλίκη Κοσυφολόγου

Τα ωκυτόκια στην αρχαιότητα ήταν λαϊκά γιατροσόφια και πρακτικές που στόχο είχαν την πρόληψη των επιπλοκών σε έναν τοκετό καθώς και την προστασία της επιτόκου και του νεογνού. Η προστατευτική αυτή πρακτική ενέπνευσε το όνομα της εκδοτικής ομάδας Ωκυτόκια, αφού μεταξύ άλλων η δημιουργία ενός βιβλίου απαιτεί φροντιστικά μέτρα και υποστήριξη μέχρι να ολοκληρωθεί. Η Χρύσα Πετροχείλου και ο Αλέξανδρος Ποταμιάνος, μέλη του εγχειρήματος, μας μιλούν για το πνεύμα που διέπει αυτή τη νέα εκδοτική προσπάθεια καθώς για το πρώτο μυθιστόρημα που εξέδωσαν, την ελληνική μετάφραση του *Ανθρώπου που έζησε υπογείως* του Richard Wright.

1. Θα θέλατε να μας παρουσιάσετε λίγο το εκδοτικό σας εγχείρημα; Πώς λειτουργεί, και ποιες κατευθύνσεις καθοδηγούν τις επιλογές σας;

Τα «ωκυτόκια» είναι μια νεότευκτη εκδοτική ομάδα, χωρίς προσωποπαγή χαρακτήρα, η οποία διαμορφώνεται από την πρωτοβουλία και τη διαθεσιμότητα όσων συμμετέχουν. Η έδρα μας βρίσκεται στο ΚΕΙV, έναν πολιτιστικό χώρο στο κέντρο της Αθήνας, ο οποίος ιδρύθηκε το 2017 από τον εικαστικό Κωνσταντίνο Λιανό και έκτοτε έχει φιλοξενήσει διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες. Τα βιβλία μας οργανώνονται σε τέσσερις θεματικές σειρές: μία σειρά έντεχνου λόγου (SATOR), μία σειρά φιλοσοφικού στοχασμού (TENET), μία σειρά επιστημονικής οπτικής (OPERA) και μία σειρά καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος (ROTAS). Η διάκριση αυτή υπακούει σε μια δική της εσωτερική λογική· διέπεται, όπως πιστεύουμε, από ορισμένες αρχές που αφορούν τη σχέση των εν λόγω αντικειμένων μεταξύ τους – όμως αυτός ο συλλογισμός δεν είναι του παρόντος να αναπτυχθεί.

2. Τι σημαίνει «ωκυτόκια» και γιατί επιλέξατε αυτό το όνομα για τον εκδοτικό σας εγχείρημα;

Την έμπνευση για το όνομά μας την αντλήσαμε από τα αρχαιότατα μέσα για τη διευκόλυνση του τοκετού και την προστασία των επιτόκων· από ένα πλέγμα αρχαίων δοξασιών και εθιμικών πρακτικών, πιο συγκεκριμένα, που συνόδευαν την κυοφορία και τη γέννηση του ανθρώπου στις

λεγόμενες παραδοσιακές κοινωνίες. Σε ένα πρώτο, προφανές επίπεδο, παραπέμπει στη συνηθισμένη μεταφορά του βιβλίου ως γεννήματος· ταυτόχρονα όμως άπτεται ενός ευρύτερου δικτύου θεωρητικών αναφορών, στο οποίο εντάσσονται –μεταξύ άλλων– και ορισμένες μπαχτινικές αναλύσεις για το υλικό-σωματικό «κάτω».

Κάποιες και κάποιοι από εμάς δραστηριοποιούμαστε εδώ και καιρό στον χώρο του βιβλίου· άλλες και άλλοι προερχόμαστε από συγγενείς κλάδους, πάντα γύρω από τον πολιτισμό. Ο όρος «ωκυτόκια» λειτουργεί για εμάς σαν κρυπτογράφημα για κάτι που είναι ταυτόχρονα ολοφάνερο και συχνά παραγνωρισμένο: τις φροντίδες που συνοδεύουν κάθε καρποφόρα εργασία. Δεν τον επιλέξαμε τυχαία· εκτός των άλλων, γνωρίζουμε πως στους συγκεκριμένους κλάδους μπορεί κανείς να δοκιμάσει ιδιαίτερα αποθαρρυντικές εργασιακές εμπειρίες, οι οποίες γίνονται ακόμη πιο δύσκολες εξαιτίας της υποτιθέμενης «ευγενούς» φύσης αυτών των ενασχολήσεων.

3. Με ποια αφορμή επιλέξατε να μεταφράσετε το μυθιστόρημα του Richard Wright Ο άνθρωπος που έζησε υπογείως;

Ο Άνθρωπος που έζησε υπογείως (σε μετάφραση του Γ. Πεδιώτη) είναι η πρώτη μας κυκλοφορία, στη σειρά SATOR. Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα που συντέθηκε το 1941, αλλά εκδόθηκε μόλις πρόσφατα, το 2021. Ο συγγραφέας του, ο Ρίτσαρντ Ράιτ (1908-1960), υπήρξε μία από τις ιδρυτικές φυσιογνωμίες της αφροαμερικανικής λογοτεχνίας και συγκαταλέγεται στους πρώτους μαύρους λογοτέχνες που εντάχθηκαν στον λογοτεχνικό κανόνα. Παραδόξως, αν και τα δύο μείζονα έργα του –το Γέννημα θρέμμα (Σύγχρονη Εποχή, πρωτότυπος τίτλος: *Native Son*) και το Μαύρο αγόρι (Αστάρτη)– κυκλοφορούν στα ελληνικά εδώ και χρόνια, ο Ράιτ παραμένει, στη χώρα μας, λιγότερο γνωστός απ’ όσο θα περίμενε κανείς.

Το μυθιστόρημα αυτό, λοιπόν, αφηγείται την ιστορία του Φρεντ Ντάνιελς, ενός νεαρού μαύρου που κατηγορείται άδικα για μια διπλή δολοφονία, υφίσταται βασανιστήρια από την αστυνομία και δραπετεύει στο δίκτυο των υπονόμων της πόλης, ξεκινώντας ένα ταραχώδες οδοιπορικό στη σκοτεινή καρδιά της αμερικανικής ζωής. Αρχικά, όπως έχει υποστηριχθεί, πρόκειται για μια εξαιρετικά εύστοχη λογοτεχνική απόδοση της «διπλής συνείδησης» των μαύρων Αμερικανών – μιας έννοιας που εισήγαγε στην κοινωνική και πολιτική σκέψη ο πρώτος Αφροαμερικανός κοινωνιολόγος Γ. Ε. Μπ. Ντουμπόις (W. E. B. Du Bois) στο εμβληματικό αυτοεθνογραφικό του έργο *The Souls of Black Folk* (1903). Ωστόσο, ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο λογοτεχνικός τρόπος με τον οποίο κατορθώνεται αυτό, καθώς ο συγγραφέας μπολιάζει την παράδοση του κοινωνικού ρεαλισμού –στην οποία τυπικά εντάσσεται– με υπερρεαλιστικές τεχνικές.

Δεν θα λέγαμε, ωστόσο, ότι υπήρξε μία και μόνο συγκεκριμένη αφορμή για την επιλογή αυτού του τίτλου. Μάλλον πρόκειται για βιβλίο που συγκεντρώνει πολλά από τα χαρακτηριστικά που αναζητούμε στα έργα τα οποία θα θέλαμε να δούμε να εκδίδονται στα ελληνικά. Για να δώσουμε, όμως, μια σαφέστερη εικόνα του γνώμονα με τον οποίο επιλέγουμε, αξίζει να αναφερθούμε εδώ και στους προσεχείς τίτλους της ίδιας σειράς. Ο πρώτος είναι η *Αλληλογραφία από δύο άκρες ενός*

δωματίου (μτφρ. Δημήτρης Μ. Μόσχος): οι δώδεκα επιστολές που ανταλλάξαν το καλοκαίρι του 1920 οι Βιάτσεσλαφ Ι. Ιβάνοφ και Μιχαήλ Ο. Γκερσεζόν, δύο εξέχοντες Ρώσοι διανοούμενοι –φίλοι με κοινές θεωρητικές αναζητήσεις αλλά με τελικά αποκλίνουσες πολιτικές πορείες–, συζητώντας το μέλλον του δυτικού πολιτισμού με φόντο τη ρωσική επανάσταση, την περίοδο που μοιράζονταν το ίδιο δωμάτιο σε ένα σανατόριο έξω από τη Μόσχα. Στο ίδιο πνεύμα εντάσσονται και τα *Αξιομνημόνευτα ενός φρενοβλαβούς* (μτφρ. Γιάννης Πεδιώτης), το αυτοβιογραφικό έργο του Ντάνιελ Π. Σρέμπερ, –ή αλλιώς «Προέδρου Σρέμπερ», όπως καθιερώθηκε από τον Φρόιντ–, ένα από τα πιο ιδιότυπα και σημαδιακά τεκμήρια της ψυχαναλυτικής γραμματείας.

Όπως ίσως διαφαίνεται, πρόκειται για βιβλία που, αν και δεν είναι τυπικά μυθοπλαστικά, φέρουν εξαιρετικό λογοτεχνικό ενδιαφέρον. Και, για να το πούμε πιο συγκεκριμένα, ο γνώμονας δεν είναι άλλος από την προτίμηση σε έργα που διερευνούν ρητά το –άλλοτε ρευστό και άλλοτε άκαμπτο– όριο ανάμεσα στην τέχνη και τη ζωή, τη μυθοπλασία και την πραγματικότητα, πάντοτε μέσα από μια θέση ρεαλιστικής βαρύτητας· μια θέση που, όσο κι αν επιχειρήσει κανείς να την ορίσει με ευκολία ή σαφήνεια, εξακολουθεί να διατηρεί κάτι από αίνιγμα και διακύβευμα συνάμα – και, σε κάθε περίπτωση, δεν ταυτίζεται ανελαστικά με ειδολογικές διακρίσεις ή υφολογικές τάσεις.

4. Το μυθιστόρημα αυτό, αν και γράφτηκε περίπου πριν 80 χρόνια, δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά σε πλήρη μορφή το 2021 από τον μη κερδοσκοπικό εκδοτικό οίκο Library of America. Πόσο επηρέασε η περιπετειώδης διαδρομή του κειμένου αυτού και η συστηματική λογοκρισία που του είχε επιβληθεί την οπτική σας για τη μετάφραση του;

Γεννημένος στον αμερικανικό Νότο, ο Ρίτσαρντ Ράιτ υπήρξε μία από τις σημαντικότερες φωνές στον αγώνα κατά των φυλετικών διακρίσεων. Υπήρξε σημείο αναφοράς και μέντορας για μια ολόκληρη γενιά μαχητικών μαύρων συγγραφέων: ο Ραλφ Έλισον, λ.χ., στο μυθιστόρημά του *Ο αόρατος άνθρωπος* (1952), αντλεί ευθέως από τον *Άνθρωπο που έζησε υπογείως*, ενώ ο Τζέιμς Μπόλντουιν, στην πρώτη του συλλογή δοκιμίων *Notes of a Native Son* (1955), αποτίει εμφανή φόρο τιμής στο έργο του – στο οποίο θα επανέλθει επανειλημμένα. Και όλα αυτά χωρίς να αναφερθούμε καν στην επίδρασή του στον Φραντς Φανόν... Πέρα από σπουδαίος λογοτέχνης, λοιπόν, ο Ράιτ υπήρξε και μαχητικός διανοούμενος. Δεν είναι τυχαίο ότι ο διακεκριμένος αфроαμερικανός πολιτικός επιστήμονας Σέντρικ Ρόμπινσον (Cedric Robinson), στην αξιοσημείωτη μελέτη του *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*, τον τοποθετεί πλάι στον Γ. Ε. Μπ. Ντουμποίς και τον Σ. Λ. Ρ. Τζέιμς (C. L. R. James). Όπως και άλλοι δημιουργοί που βίωσαν πολλαπλές μορφές καταπίεσης, ο Ράιτ στράφηκε αρχικά προς τα κομμουνιστικά ρεύματα της εποχής· σταδιακά, όμως, η σκέψη και η δράση του αφιερώθηκαν ολοκληρωτικά στους παγκόσμιους αντιαποικιακούς αγώνες, στους οποίους συνέβαλε με ορισμένα από τα σημαντικότερα κείμενα της σχετικής βιβλιογραφίας.

Τώρα, μια από τις ιδιαιτερότητες του *Άνθρώπου που έζησε υπογείως* έγκειται στο ότι, ενώ ο Ράιτ το θεωρούσε το πιο πηγαίο και αντιπροσωπευτικό του δημιουργήμα, δεν πρόλαβε να το δει να κυκλοφορεί όσο ακόμη ζούσε. Δημοσιεύθηκε μόνο σε συντετμημένη μορφή (ως διήγημα), με το

μεγαλύτερο μέρος του να παραμένει ανέκδοτο, μέχρι την πλήρη έκδοσή του το 2021. Αιτία στάθηκε η ωμή αμεσότητα και η ένταση των περιγραφών του, οι οποίες σόκαραν τους υπεύθυνους των εκδόσεων Harper & Brothers, με αποτέλεσμα το έργο να παραμείνει στο συρτάρι του συγγραφέα.

Κατά καιρούς, ο Ράιτ έχει επικριθεί ότι ενέταξε απροκάλυπτα την πολιτική του οπτική στη μυθοπλασία. Πράγματι, το αλληγορικό στοιχείο είναι έντονο σε ορισμένες στιγμές· ωστόσο, το έργο του υπερβαίνει κατά πολύ αυτή τη διάσταση. Το ότι δεν υπάγεται εύκολα σε μια αμιγώς μυθοπλαστική, ηθογραφική ή τεκμηριωτική κατηγορία, αλλά παραμένει κείμενο αφτιασίδωτο –στα όρια της μαρτυρίας– και συνάμα αυθεντικά λογοτεχνικό, είναι ακριβώς ό,τι του προσδίδει τη γοητεία του.

Όσον αφορά το αν η πορεία του κειμένου –και το γεγονός ότι έμεινε αδημοσίευτο για περισσότερο από μισό αιώνα– επηρέασε τη μετάφραση, η απάντηση μάλλον είναι αρνητική. Πρόκειται για κείμενο γραμμένο τη δεκαετία του 1940· παρότι δεν εκδόθηκε τότε, δεν διαμορφώθηκε από την ιδιότυπη λογοκρισία που αντιμετώπισε. Η λογοκρισία δεν τροποποίησε το περιεχόμενό του, και έτσι το έργο παραμένει αυθεντικά ένα βιβλίο της δεκαετίας του 1940, το οποίο απλώς έμελλε να εκδοθεί –στην αλογόκριτη μορφή του– πολλές δεκαετίες αργότερα.

5. Αν και είναι προφανείς οι λόγοι γιατί στην παρούσα συγκυρία η θεματική του βιβλίου έχει αναβαθμισμένη επικαιρότητα για τη σύγχρονη αμερικανική κοινωνία, πιστεύετε ότι το περιεχόμενο μπορεί να έχει έναν ευρύτερο αντίκτυπο; Είναι ένα βιβλίο για τον συστημικό ρατσισμό και την καταγωγή του;

Το γεγονός, φυσικά, ότι το έργο εκδόθηκε στην πλήρη μορφή του μετά τη δολοφονία του Τζωρτζ Φλόιντ –και εν μέρει εξαιτίας της– μαρτυρά τη ζοφερή επικαιρότητα του ζητήματος του συστημικού ρατσισμού. Και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ράιτ υπήρξε από τους πρώτους που μίλησαν με τέτοια καλλιτεχνική τόλμη για το αποτύπωμα της συστημικής βίας στη ζωή ενός μαύρου ανθρώπου στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ωστόσο, η σημασία των έργων του είναι σαφώς ευρύτερη, καθώς συνιστούν μια πολυεπίπεδη σπουδή πάνω στην ενοχή και στην εσωτερικότητά της και, πιο συγκεκριμένα, στις βαθύτερες συνέπειες του να γίνεσαι αποδέκτης μιας εχθρικής μοίρας.

6. Η έκδοση αυτή πλαισιώνεται και από μια δεύτερη αυτοβιογραφική ιστορία του συγγραφέα καθώς και από τον επίλογο του εγγονού. Ποια είναι η συμβολή αυτών των δύο κειμένων στην ανάγνωση του μυθιστορήματος και γιατί επιλέξατε να τα συμπεριλάβετε;

Πράγματι, το μυθιστόρημα συνοδεύεται από ένα υποδειγματικό δοκίμιο, με τίτλο «Αναμνήσεις από τη γιαγιά μου», στο οποίο ο Ράιτ επιχειρεί μια γόνιμη εμβάθυνση στους ιστορικούς και βιογραφικούς όρους του έργου του. Παράλληλα, ο τόμος κλείνει με τον επίλογο του εγγονού του, του κινηματογραφιστή Μάλκολμ Ράιτ, ο οποίος αναδεικνύει τη διαρκή επικαιρότητα αυτής της «υπόγειας εμπειρίας» μέσα από την ιδέα μιας σύγχρονης «αντιστροφής της πλατωνικής αλληγορίας του

Σπηλαίου». Πιστεύουμε ότι η συμβολή τους είναι καθοριστική· ωστόσο, η ενσωμάτωσή τους δεν υπήρξε δική μας επιλογή: ο ίδιος ο Ράιτ είχε ζητήσει, και μάλιστα κατηγορηματικά, να περιλαμβάνεται το δοκίμιο αυτό σε κάθε μελλοντική έκδοση.

Αξίζει, λοιπόν, να σταθούμε λίγο εδώ – ιδίως στο πρώτο κείμενο, που φέρει και τη μεγαλύτερη βαρύτητα. Σε αυτό βλέπουμε τον Ράιτ να συνδυάζει με σπάνια δεξιοτεχνία μια κοινωνιολογική με μια ψυχολογική οπτική, όπου το όνειρο, ο εφιάλτης και –υπό μία έννοια– το άλογο στοιχείο αποκτούν εξέχουσα θέση. Μέσα από αυτή τη σκοπιά, και λαμβάνοντας ως εμβληματική περίπτωση τη βιογραφία της γυναίκας που τον μεγάλωσε –της γιαγιάς του–, επιχειρεί να φωτίσει τις βαθύτερες διεργασίες που τροφοδοτούν τη δική του δημιουργία. Στο μυαλό του Ράιτ, οι διεργασίες αυτές συνδέονται τόσο με τη μαύρη μουσική –τα μπλουζ και την τζαζ– όσο και με το ευρωπαϊκό ρεύμα του υπερρεαλισμού, του οποίου αναδιατυπώνει τον ορισμό, συνδέοντάς τον με την αποκοπή του ατόμου από τις παραγωγικές σχέσεις. Αν το ένστικτό μας δεν μας απατά, το δοκίμιο αυτό προσφέρει ένα ουσιαστικό ερμηνευτικό κλειδί για την κατανόηση της αφροαμερικανικής δημιουργίας στο σύνολό της.

7. Παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες τα τελευταία χρόνια ανθίζουν πολλά νέα εκδοτικά εγχειρήματα με προσανατολισμό στη λογοτεχνία ή στα δοκίμια. Εσείς πώς βιώνετε αυτή την κατάσταση; Είστε αισιόδοξες/οι για το μέλλον τέτοιων εκδοτικών προσπαθειών;

Από πολλές απόψεις, η τόσο συχνή εμφάνιση νέων εκδοτικών εγχειρημάτων μοιάζει παράδοξη. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πραγματική έξαρση, την ώρα που ήδη δραστηριοποιούνται πολλοί εξαιρετικοί εκδοτικοί οίκοι και η προσφορά είναι τόσο ποικιλόμορφη, ώστε δύσκολα θα ισχυριζόταν κανείς ότι υπάρχουν σοβαρά κενά που να δικαιολογούν αυτή την ευχάριστη άνθηση. Οι αιτίες της, συνεπώς, πρέπει να αναζητηθούν αλλού. Όπως και να έχει, όμως, η –εκ των πραγμάτων περιορισμένη– ελληνική εκδοτική αγορά βρίσκεται τα τελευταία χρόνια αντιμέτωπη με πρόσθετες προκλήσεις· μια συγκυρία που επιτείνει ακόμη περισσότερο την επισφάλεια στον χώρο του βιβλίου – πόσο μάλλον για μια μικρή και ανεξάρτητη εκδοτική ομάδα όπως η δική μας.

Ευελπιστούμε, πάντως, στην απρόσκοπτη συνέχεια των προσεχών κυκλοφοριών μας· ανυπομονούμε να δούμε να εγκαινιάζονται και οι τέσσερις σειρές μας με τους πρώτους τίτλους τους. Το εκδοτικό πλάνο της επόμενης τριετίας προβλέπει από δύο έως πέντε νέους τίτλους ετησίως· προς το παρόν, όμως, δεν διαθέτουμε σταθερή ετήσια παραγωγή. Αυτή τη στιγμή διανύουμε το μέσο της διαδρομής, εγκαινιάζοντας την «επιστημονική» μας σειρά OPERA με τον πρώτο της τίτλο: την *Ευγλωττία της κοινής γλώσσας*, την περίφημη γλωσσική και ποιητική πραγματεία του Δάντη Αλγκιέρι (σε εισαγωγή, μετάφραση και σχόλια του αείμνηστου φίλου και συναδέλφου Νίκου Κούρκουλου). Παράλληλα, θα θέλαμε με τον καιρό να διευρύνουμε τον κύκλο των δραστηριοτήτων μας, συμμετέχοντας στην παραγωγή πρωτότυπων έργων και διατηρώντας ζωντανή επαφή με το κοινό μέσα από τακτικές εκδηλώσεις. Ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η συμμετοχή μας στο παράλληλο πρόγραμμα της εικαστικής έκθεσης «GUT: Για την ποιητική της υπόγειας ύπαρξης» (PLEX, 14-28 Νοεμβρίου), όπου πραγματοποιήθηκε και η πρώτη παρουσίαση του *Ανθρώπου που έζησε υπογείως*.

Βρείτε τους στα social media: [@okitokia.books](#) | [Okitokia Books \(Facebook\)](#) |